

О. Монке

м. Одеса

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО У СТАНОВЛЕННІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. В статті на основі аналізу сутності духовної культури та умов її розвитку обґрунтовується необхідність ширшого впровадження мистецтва, зокрема, театрального, у процес підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти. Висвітлюються перші спроби інтеграції театрального мистецтва в освіту і виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти на прикладі лекції-перфомансу.

Ключові слова: Духовна культура, духовний досвід, духовно-творчий розвиток, творчість, театральне мистецтво, лекція-перфоманс.

Е. Монке

ТЕАТРАЛЬНОЕ ИСКУССТВО В СТАНОВЛЕНИИ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Анотація. В статье на основе анализа сущности духовной культуры и условий ее развития обосновывается необходимость более широкого внедрения искусства, в частности, театрального, в процесс подготовки будущих педагогов дошкольного образования. Освещаются первые попытки интеграции театрального искусства в образование и воспитание будущих педагогов дошкольного образования на примере лекции-перформанса.

Ключевые слова: Духовная культура, духовный опыт, духовно-творческое развитие, творчество, театральное искусство, лекция-перформанс.

E. Monke

THEATRICAL ART IN THE FORMATION OF THE SPIRITUAL CULTURE OF THE FUTURE TEACHERS OF THE PRE-SCHOOL EDUCATION

Annotation. In the article on the basis of the analysis of the essence of spiritual culture and the conditions of its development the necessity of wider implementation of art, in particular, dramatization, in the process of preparation of the future teachers of pre-school education. Highlights of the first attempts of integration of theatrical arts in the education and upbringing of the future teachers of pre-school education by the example of the lecture- performance.

Keywords: Spiritual culture, a spiritual experience, spiritual and creative development, creativity, drama, the lecture-performance.

Постановка проблеми. Загальновідомим є твердження про те, що виховання дітей слід починати з виховання дорослих, а вихователь сам повинен бути вихованим. На думку відомого неоіндуїстського мислителя Бхагван Шрі Раджніша (Ошо), нав'язування дітям певних шаблонів і моделей поведінки, яке ніби пояснює терміни «формування», «виховання» – неприйнятні за сучасних умов. Єдине джерело навчання і виховання, на думку Ошо, є самі батьки, їх приклад [2, С.18]. Вочевидь, що позитивний приклад дитині повинні показувати насамперед батьки, а затим і педагоги. Можливо незаперечна істина про те, що позитивний приклад власного життя і світобачення здатна показати людина з достатньо високим рівнем духовної культури – є дещо шаблонною. Однак реалії сьогодення засвідчують, що більшості з нас слід зупинитись у своїй гонитві за скороминучими цінностями, і якомога ближче підійти до духовної єдності в пізнанні самих себе, довколишнього, духовного, прекрасного. Освіта і виховання, які особливо тісно пов'язані з культурою мають бути просякнутими возвеличенням своїх суб'єктів до розуміння духовності, до самоусвідомлення

себе у світі, тобто, вочевидь варто говорити про одухотворення освіти. Ідея духовної єдності реалізується передусім у процесі емоційного переживання. Людей єднає естетика мистецтва слова, музики, живопису, всього того, що є у змісті духовної культури. Саме тому, одним із надважливих завдань вищої школи є освіта і виховання фахівців з високим рівнем духовної культури в найширшому її розумінні, готових до роботи не тільки з дітьми, а й співпраці з їх батьками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми становлення духовної культури особистості були і залишаються в полі зору багатьох науковців (К. А. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьев, Б.С. Братусь, І. Д. Бех, А. Г. Маслоу, Г. К. Селевенко, Г. П. Шевченко та ін.).

Мета статті. Успішне вирішення цього завдання можливе за умови єдності різних шляхів становлення духовної культури майбутніх педагогів, за умов координації діяльності всіх ланок освітньої системи. Духовним стрижнем підготовки майбутнього педагога дошкільної освіти повинна бути ціннісно-мотиваційна домінанта, тобто розвиток культури мислення, мовлення, почуттів, поведінки особистості, навколо яких знання, уміння й навички перетворюються в духовно-творчу індивідуальність майбутнього педагога стають головними константами його професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розмірковуючи над поняттям «духовна культура», вчені зазначають, що вона охоплює діяльність свідомості і емоцій людини (індивідуальна культура) і продукти духовного виробництва (наука, мораль, виховання, освіта, включаючи філософію, етику, естетику, мистецтво, літературу, міфологію, релігію) (суспільна культура) [5, с. 530]. Духовна культура особистості – це культура самоактуалізації, творчого зростання та пізнання світу, яка передбачає здатність мислити, аналізувати себе і своє оточення, і водночас ідентифікувати своє «я» в контексті розвитку суспільства. Г. К. Селевенко розглядає духовну культуру особистості як здатність до засвоєння, реалізації, створення нових цінностей в практичній

діяльності. Звідси два напрямки означеної здатності: засвоєння загальнолюдських цінностей особистістю і власна творча діяльність, орієнтована на створення нових цінностей [5].

Як відомо, умовами духовного розвитку, або становлення власної духовної культури особистості є процеси самопізнання, накопичення духовного досвіду, свідомого саморозвитку. У процесі навчання у педагогічному університеті кожна молода людина отримує певний духовний досвід, який знадобиться їй в майбутній професійній діяльності. Духовна культура майбутніх педагогів дошкільної освіти як педагогічне явище відображає специфічні запити вищої педагогічної освіти і в цьому сенсі є її специфічною метою, а духовний досвід розглядається як компонент змісту вищої освіти. Тобто майбутні педагоги оволодівають не тільки досвідом застосування знань, способами вирішення професійних і дослідницьких завдань, творчим досвідом, а й духовним досвідом, тобто, за словами російської дослідниці І. В. Юстус, досвідом ставлення до світу через інтуїтивне осягнення душевного стану людини у співвідношенні зі світом духовних культурних цінностей [6]. Окрім цього, вчені розглядають духовний досвід як набуту здатність особистості до самоусвідомлення та цілеспрямованого вдосконалення, гармонізації власного світу змістом моральних, релігійних, естетичних духовних цінностей через світ героїв мистецтва і художню досконалість творів [3].

Своєрідність духовного досвіду як компонента змісту вищої освіти у тому, що він не може бути отриманим студентом за допомогою лише традиційних програмно-методичних засобів. Необхідним є створення і упровадження науково-практичних дисциплін і технологій, нових форм міжсуб'єктної взаємодії. Опанування духовним досвідом відбувається не лише у процесі передачі наочних знань і умінь, але і в самій духовній діяльності як специфічній людській формі ставлення до навколишнього

світу, зміст якої складає його (світу) доцільна зміна і перетворення на користь людини.

Одним із засобів накопичення духовного досвіду можуть слугувати творчість і світ мистецтва. Духовний досвід, закріплений у мистецтві «у символічно-образній формі, постає в його істині як досвід моральнісний», де «ідеал людяності здобуває свою повноту не лише як естетично-художня реальність», а й «постає дійсним і звернений до дійсності, оскільки досконале естетичне формування завжди базується на моральності ставлення до предмета небайдужості» [3]. Надалі відбувається самовплив особистості на власний духовний розвиток і поведінку. Особистість стає не тільки об'єктом, але й суб'єктом виховання, коли приходить час соціальної зрілості і самостійного самовиховання, самовдосконалення, самоактуалізації (за А. Г. Маслоу).

Творчість ми розуміємо як похідну реалізації особистістю унікальних потенційних можливостей у певній сфері свого буття. При чому, реалізація здібностей у власній діяльності як потреба в самореалізації, ніколи не може повністю задовольнити особистість, тобто межі її досконалості немає. Важливим є сам процес духовно-творчого розвитку особистості. Зауважимо, що створення соціально-педагогічних і психологічних умов для творчої роботи викладачів теж формує духовний світ студентів, адже атмосфера доброзичливості, творчого піднесення у вищому навчальному закладі активізує духовні потреби всіх учасників навчально-виховного процесу.

У сучасних дослідженнях виявлено чинники, які уповільнюють особистісне зростання і духовно-творчий розвиток як викладачів так і студентів у системі безперервної освіти з-поміж яких: масова потоковість і недолік активної творчої діяльності; недостатня потреба в чуттєво-інтелектуальній сфері, естетичних можливостях, етичних, духовних силах педагога. Отже, одним із шляхів подолання протиріч, які склалися на сьогодні у вищій освіті – є звернення до мистецтва, яке традиційно

розглядається в педагогіці як ресурс духовно-творчого розвитку особистості. Проблеми взаємодії з мистецтвом особливо важливі і для наукового осмислення, оскільки все більше значення має роль кожної окремої людини в соціумі.

Зазначимо, що становлення духовної культури майбутніх педагогів взаємопов'язане з процесом формування у них професійної культури дій, потенційно впливатиме на морально-духовний розвиток дошкільників. Тому рушійними силами у становленні духовної культури майбутніх педагогів дошкільної освіти вважаємо любов як духовну категорію, прагнення до духовно-творчої реалізації, придбаний духовний досвід, зокрема духовний досвід через засоби мистецтва.

Вочевидь, що в сучасних умовах є необхідним створення моделі становлення духовної культури майбутніх педагогів дошкільної освіти на основі принципів єдності ігрової і духовно-творчої діяльності. У змістовому аспекті цієї моделі виокремимо театральне мистецтво як один із найбільш психологічно близьких людині видів мистецтва. В наукових працях Н. Н. Евреїнова, Й. Хейзінга прагнення до гри або театральності розглядається як прагнення до творчості [1, с. 1–3]. На думку багатьох дослідників (Е. М. Гашкова, В.В. Минів, Т. М. Полякова, Г. Г. Почепцов, Н. А. Хренов, Р. Шехнер, F. Vassen), «театралізація соціокультурного середовища, посилення в ній драматичної, подієвої домінанти визнається фактом сучасної дійсності і підвищує вимоги до театральні-ігрових, творчих здібностей людини як необхідних культурних функцій» [4]. Як зауважує російська дослідниця Т. М. Полякова, творчий тип особистості виховується на ранніх етапах онтогенезу, і особлива роль у вихованні належить саме педагогові, який повинен не лише володіти адекватними засобами і методами, але і творчо підходити до їх реалізації [4]. Досягнення педагогом високих результатів освіченості і вихованості своїх підопічних в сучасних умовах залежить від рівня здійснення ним педагогічної діяльності, «в якій

особливу роль відіграють організація педагогічного спілкування, готовність до зміни рольових позицій (від транслятора знань до позиції фасилітатора, модератора, тьютора), вживання інтерактивних методів роботи, відмова від стереотипу вироблених попереднім досвідом дій, гнучкість, пластичність мислення, уміння долати емоційне «вигорання», прояв толерантності в конструктивному вирішенні міжособистісних конфліктів» [4;7]

У вищій школі використання методів та прийомів театральної педагогіки набуло певного поширення, адже театральне мистецтво має значний духовний і педагогічний потенціал. Форми і методи мистецтва театру і театральної педагогіки застосовуються в освіті у театральній-ігровій діяльності. Аналіз наукових робіт (О. С. Булатова, В. М. Букатова, І. А. Зязюна, В. А. Ільєва, Е. Г. Кашина, Н. Н. Тарасевича та ін.) виявляє єдність підходів до використання театральній-ігрової діяльності як у дошкільній, шкільній, так і в професійній педагогічній освіті. Підставами для досліджень виступають положення театральній педагогіки і різних театральних систем виховання і навчання акторів; спорідненість педагогічній і творчих професій (актора, режисера) і наступних з цього висновків про єдність принципів розвитку артистичних і педагогічних здібностей; пропоновані методи будуються на логіці розвитку і вдосконалення акторських умінь, театральні прийоми пристосовуються до завдань освіти.

Опишемо деякі спроби інтеграції театральній діяльності у процес становлення духовної культури майбутніх педагогів дошкільній освіти, їх професійній культурі дій. Традиційними формами інтеграції театральнього мистецтва в освіту і виховання майбутніх педагогів стали інсценування і драматизація творів літератури або їх уривків на заняттях з української і зарубіжній літератури для дітей, театральні постановки студентів, спільне відвідування театральних вистав і т. ін. У процесі театральній діяльності відбувається накопичення духовного досвіду в умовах досягнення «життя людського духу». Тобто майбутні педагоги непомітно, в оригінальній формі

опановують професійною культурою дій, яка є не що інше як сукупність умінь: володіння мовою словесної і безсловесної дії, використання параметрів міжособистісної взаємодії. Підготовчий етап власне драматичної гри побудований у формі «начиток» літературних текстів, який у кінцевому рахунку призводить до вивчення особливостей театральної-ігрової природи людини. Надалі іде власне драматична гра, яка об'єднує групу гравців, які колективно імпровізують на певну тему, відтворюючи і проживаючи емоційно-ціннісні позиції і взаємини, використовуючи основні механізми театру (діалектика діалогів і ситуацій, умовність, персонаж). Драматична гра забезпечує прийняття і переосмислення студентами особистісного і того, що тільки досягається і усвідомлюється ними, духовного досвіду.

Окрім традиційних форм інтеграції театрального мистецтва в освіту і виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти в межах і поза межами викладання навчальних дисциплін української і зарубіжної літератури для дітей, виокремимо таку форму як лекція-перформанс (від англ. performance – виконання, вистава, виступ).

В сучасному мистецтві термін «перформанс» відноситься зазвичай до форм авангардного або концептуального мистецтва, що наслідують традицію образотворчого. Перформансом також називають такі традиційні форми художньої духовно-творчої діяльності, як театр, танець, музика, циркові виступи і т. ін. Окрім того перформанс може бути і літературним. Найпростішим літературним перформансом є читання тексту вголос. Ця дія супроводжується жестами, які можуть бути художньо осмислені і виконувати самостійне (в тій чи іншій мірі незалежне від тексту) естетичне завдання. В результаті виникає новий художній об'єкт, зовнішній відносно тексту, який ми і будемо називати літературним перформансом. У нашому розумінні, лише за умови, що текст є, так би мовити, головним об'єктом всіх пертурбацій, – перформанс буде літературним. Тобто йдеться про використання перформансу як форми публічної репрезентації літературного

тексту. Тут не тільки читання вголос, а й переживання і вираження енергетики художнього тексту, яка безумовно впливає на самого читця і на аудиторію.

Підготовка лекції-перфомансу, у змісті якої поєднуються елементи театру, зображувального мистецтва і мистецтва слова, передбачає об'єднання зусиль, насамперед духовно-творчих, як студентів так і викладача. Зауважимо наперед, що і підготовка, і сама презентація означеної лекції сприяє розвитку творчості, формуванню власного духовного досвіду не тільки самого викладача, а й студентів, адже є спільною для обох сторін освітньо-виховного процесу. Ця форма забезпечує інновацію і можливості духовної і естетико-інтелектуальної взаємодії. Лекція може доповнюватися звуком і відео, елементами імпровізації у дії, і живою поезією. Духовно-творчі зусилля усіх учасників цього процесу спрямовані не на просте механічне відтворення інформації, а якийсь спонтанний і вражаючий духовно-творчий акт, в якому може з'явитися бажання змішувати літературу і з рухом, і з саунддизайном, і з аеродинамічною скульптурою і т. ін.

Наведемо уривок, написаної і підготовленої нами лекції для перфомансу із першого циклу: «Педагогічні літописи» / Театралізація за мотивами біографії Ж.Ж. Руссо і його твору «Еміль, або про виховання».

Тема: Театралізація за мотивами біографії Ж. Ж. Руссо і його твору «Еміль, або про виховання»

Мета: Узагальнити основні положення праці Ж.Ж.Руссо «Еміль, або про виховання», через духовно-творче осягнення і розуміння його педагогічних ідей, екстраполювати педагогічні ідеї Ж.Ж.Руссо у власний духовний досвід майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Матеріал: фон: відео, аудіо (музика Й. С. Баха: Токката і Фуга ре мінор; Аве Марія; мелодія для клавесіну), костюми, або елементи вбрання XVIII ст.

Виконавці (образи): Руссо, Єміль, монахи-схоластики, ведучі, танцівники (танець у стилі XVIII століття)

Виконання. Текст.

Ж.-Ж. Руссо. Це мій Єміль! Дитина – підліток – юнак. Дитя природи. Наставник, вчитель став йому і матір`ю і батьком. Він довіряє цю дитину її власним відчуттям під дією стихії, що життя зоветься. Це корисним Ємілю буде.

Наставник мій пояснює дитині: боятися не треба ні блискавки, ні грому, ні дощу. Єміль – це цілий Космос, і звичайнісінька дитина. У школах наших прагнуть безумовної покори, і щоб ніхто нічим не вирізнявся. А мій «учитель» направляє «учня» непомітно, при цьому старанно оберігає його таланти, здібності, задатки. Нема дітей позбавлених такого. І я доводжу це, бо мій Єміль – не вундеркінд, а звичайнісінька дитина.

Виховувать дитину здатні Люди, і предмети, і природа. Але Природа – перший вихователь буде!

Наставник має дати дітям одне єдине ремесло – життя! Єміль, я вірю, виросте, і, ставши ким завгодно, – чиновником судовим, священником, військовим, – насамперед Людиною він буде, готовою до рішень і сміливою в житті!

До речі, малесенькій дитині пелюшка не потрібна. Можливість дайте тілу вільно розвиватись, не заважаючи її природі. Ніяких лікарів і ліків, надмірна гігієна – то справжній ворог для маленької дитини, годуйте діточок природнім материнським молоком! Ніяких форсувань, прискорень. Всьому свій час. Природа вам учитель, дорогі батьки, вона вам все підкаже!

Студент 1. Як же називається ця найвідоміша книга Руссо, де все, що він щойно сказав, описано? Підкажіть мені, друзі. Так. («Єміль або про виховання»)

Студент 2. А що ж іще радив Ж-Ж. Руссо батькам? Послухаємо далі.

Ж.-Ж. Руссо. Не можна потурать дитячим забаганкам, інакше буде вам тиран маленький, а виросте – нещасним стане.

Однак, й примушувать не треба проти волі, лиш виправляти...Зір – малюнком, виміром об'єктів; слух – музикою, співом; дотик – розпізнаванням того, що в руки потрапляє, з закритими очима.

Емілія мій учитель гулять на луг приводить, і там він бігає, стрибає, падає, встає і знову грає. Падіння – це його страждання, але скорботних розповідей і настанов не треба! В дорослому житті він може того лиха й не пізнати. Для чого ж перед час давить на нього лихом?! Всьому свій час, всьому свій час... Вершиною мистецтва виховання, його вінцем, я проголошую Людину, щастям повну і розумну! *Aiment un enfants!* (французькою) Любіть дітей. Любіть!

Слід зауважити, що духовно-творчі зусилля (самореалізація) викладача спрямовані на безпосередню розробку змісту цієї лекції. Зміст лекції-перфомансу передбачає передачу атмосфери XVIII століття через мистецтво слова (у даному випадку, це спроба узагальнення деяких положень твору Ж.-Ж. Руссо «Еміль, або про виховання» через білий вірш), підбір відповідного музичного супроводу (фону).

Духовно-творчі зусилля (самореалізація) студента спрямовані на розуміння того, як слід передати цю атмосферу, через виразність мовлення, інтонування в залежності від змісту, жести, рухи на сцені і т. ін. Окрім того попередня і наступна робота зі спільної підготовки лекції-перфомансу пробуджує зацікавленість майбутніх педагогів дошкільної освіти у глибшому вивченні представленого матеріалу. Таким чином відбувається екстраполяція педагогічних ідей Ж.Ж.Руссо у власний духовний досвід майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Висновки. За нашими спостереженнями, інтеграція театрального мистецтва в освіту і виховання майбутніх педагогів дошкільної освіти сприяє накопиченню духовного досвіду, творчому розвитку, самореалізації і самоусвідомленню себе у майбутній професії. Все це безумовно позначається на становленні позитивної духовності і духовної культури майбутніх

педагогів дошкільної освіти, що в майбутньому обов'язково позитивно віддзеркаляться на їх вихованцях.

Література:

1. Евреинов Н. Н. Общественный театр на взгляд познавшего искусство «Театра для себя» / Н. Н. Евреинов // Очарованный странник. № 8. Альманах осенний. 1915 год. Санкт-Петербург. Издательство эгофутуристов. 1915 — 12 с.
2. «Колесо жизни» / Родители и дети//. Журнал индивидуального развития. И-во: К.: И-во «Колесо жизни» (ВКФ «Триада»), № 6, 2012, – 97 с.
3. Мовчан В.С. Эстетика. /В.С.Мовчан// Навчальний посібник. В-во: К.: Знання, 2011, – 527с.
4. Полякова Т. Н. Театрально-игровая деятельность в творческом развитии учителя в процессе постдипломного образования: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т.Н.Полякова; Санкт-Петербургская академия постдипломного педагогического образования. - СПб., 2010. – 49 с.
5. Селевенко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2-х томах. /Г.К.Селевенко//— М.:НИИ школьных технологий, 2006. – Т.1. – 816 с.
6. Юстус И. В. Теоретико-методологические основы развития духовной культуры студентов университета : Дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.01: Самара, 2002 – 368 с.
7. Электронный ресурс [режим доступа]: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-415385.html?page=2>